२००० नंतरचे साहित्य प्रवाह
स्वरूप आणि आकलन

संपादक | सहसंपादक
डॉ. मारोती कसाब | डॉ. अनिल मुंढे

ISBN No. 978-81-953976-6-2

२००० नंतरच्या साहित्य प्रवाहांचे स्वरूप आणि आकलन

संपादक

डॉ. मारोती कसाब

सहसंपादक

डॉ. अनिल मुंढे

प्रकाशक

सिद्धी पब्लिकेशन हाऊस

६२४, बेलानगर, भावसार चौक,

तरोडा (खु.) नांदेड - ४३१ ६०५.

मो. ९६२३९७९०६७

मुद्रक

अनुपम प्रिंटर्स, श्रीनगर, नांदेड

मो. ९९७५३२४४३७

प्रथमावृत्ती : २६ नोव्हेंबर २०२१

© सर्वाधिकार : महात्मा फुले महाविद्यालय, अहमदपूर जि. लातूर

मुखपृष्ठ : संतोष घोंगडे

अक्षरजुळवणी : डॉ. राजेश उंबरकर

मूल्य : ४००/-

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	प्रकरणाचे नाव	लेखक	पृ. क्र.
०१.	संपादकीय मनोगत	डॉ. मारोती कसाब डॉ. अनिल मुंढे	०३
०२.	प्रस्तावना	प्राचार्य डॉ. वसंत बिरादार	०५
०३.	२००० नंतरच्या साहित्य प्रवाहांचे स्वरूप आणि आकलन	डॉ. भारत हंडीबाग	११
०४.	'फेसाटी' कादंबरीतून चित्रित - झालेले बेरोजगारीचे चित्रण	डॉ. सदाशिव हरिभाऊ सरकटे	३१
०५.	संविधानवादी साहित्य : सिद्धांत आणि दिशा	डॉ. अनंत दा. राऊत	३७
०६.	लोकसंवाद यथार्थ : एक वाङ् नवीन चळवळ	डॉ. दत्तात्रय प्र. डुंबरे	५३
०७.	२००० नंतरचे चरित्रलेखन : स्वरूप आणि व्याप्ती	डॉ. कैलास इंगळे	५८
०८.	२००० नंतर लिहिलेले संत विचारावरील साहित्य प्रा.डॉ. यशवंत शंकर साधू यांचे योगदान	डॉ. मार्तंड दि. कुलकर्णी	६५
०९.	एकविसाव्या शतकातील मराठी कादंबरी : काही निरीक्षणे	डॉ. विठ्ठल जंबाले	७२
१०.	अस्सल जीवनानुभवाचा दस्तऐवज : 'स्मृतिसाद'	डॉ. रामकृष्ण बदने	८४
११.	२००० नंतरच्या संशोधन साहित्याचे वेगळेपण	डॉ. कांत जाधव	९२
१२.	व्यक्तिनिष्ठ जाणिवेतून वस्तुनिष्ठ जीवनाचा लेखा-जोखा मांडणारे आत्मकथन: 'वाळूवरच्या रेषा'	डॉ. अनिल व्यंकटराव मुंढे	१०४
१३.	२००० नंतरच्या ग्रामीण कथा साहित्यातील मानदंड : विशेष संदर्भ-ईडा पीडा टळो	डॉ. दीपक सुभाषराव सूर्यवंशी	११४

१४.	२००० नंतरचे साहित्य - आठवणीचा वटवा: एक अनुभव कथन	डॉ. दिलीप सावंत	१२६
१५.	मराठवाड्यातील कथा साहित्य	डॉ. माधव जाधव	१३४
१६.	'धूळपेरणी' कादंबरीतील ग्रामीण जीवनाचा संघर्ष	डॉ. गोविंद शंकरराव रामदिनेवार	१४०
१७.	'ऐसे कुणवी भूपाळ' मधील शेतकरी	डॉ. जयदेवी पवार	१४८
१८.	भंगलेल्या जीवनाचे अस्वस्थ करुणात्मक : आंतरभेगा	डॉ. ज्ञानदेव राऊत	१५३
१९.	मराठी साहित्य आणि कृषी जीवन : एक अनुबंध	डॉ. वी. जी. धीरामे	१६४
२०.	'निवडुंग ते बोधीवृक्ष' वैचारिक अधिष्ठान प्रबळ करणारे आत्मकथन	डॉ. जयद्रथ सुभापराव जाधव	१७०
२१.	आसाराम लोमटे यांच्या कथा : स्वरुप आणि विशेष	डॉ. दत्ता शिंदे संजय नामदेवराव आठवले	१८४
२२.	'विराड' : वेलदारांच्या अस्सल लोकजीवनाचे दर्शन घडविणारे आत्मकथन	डॉ. संजय हापगुंडे	१९२
२३.	यशवंत मनोहर यांच्या दोन कादंबऱ्या	डॉ. दुष्यंत कटारे	२००
२४.	कथाकार दिनेश काळे यांच्या २००० नंतरच्या कथा वाङ्मयाचे स्वरूप	डॉ. प्रियदर्शनी वसंतराव देशमुख	२०८
२५.	ग्रामीण मुस्लिम मराठी साहित्य एक मूलाधार प्रवाह	शेख शफी बोल्डेकर	२१६
२६.	भूकंपात हरवलेलं – 'इथं होतं एक गाव'	प्रा. दुष्यंत आनंदराव शिंदे	२२३
२७.	माय पांढरीतल्या माणसाची करूण कहाणी 'मला माणसात यायचंय'	डॉ. म. ई. तंगावार	२२९
२८.	आदिवासी साहित्यातील स्त्री	डॉ. सी. एस. आचारे	२३८

२९.	ग्रामीण मनोभंगाचे प्रत्ययकारी दर्शन घडवणारी कादंबरी : तुडवण	डॉ. सुभाष निवृत्ती शेकडे	२४६
३०.	२००० नंतरच्या काळातील जात वास्तवाचे उत्कट चित्रण करणारी कादंबरी : " भिरुड"	डॉ. मारोती कसाब	२५५
३१.	'गावठी गिच्चा' अस्सल गावगाड्याचे चित्रण	एम. एस. जाधव.	२६६
३२.	'मराठी आत्मकथनात्मक कादंबरी : विशेष संदर्भ 'फेसाटी'	डॉ. गोविंद काळे	२७१
३३.	मराठी कादंबरीतील अर्धजगत : 'फेसाटी'च्या निमित्ताने	डॉ. शिवराज पाटील	२८७
३४.	२००० नंतरचे दलित साहित्य : एक दृष्टिक्षेप	डॉ. वनमाला लोंढे	२९५
३५.	डॉ. राम वाघमारे यांच्या कादंबरी लेखनाचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये	डॉ. राजेंद्रकुमार लक्ष्मणराव लोणे	३०१
३६.	२००० नंतरच्या मराठी ग्रामीण कादंबरीतील वास्तविकता	डॉ. अनिता काशिनाथ सोनवणे	३०६
३७.	दोन हजार नंतरची मराठी कादंबरी ('हिंदू' आणि 'सनातन')	डॉ. प्रताप गायकवाड डॉ. प्रभाकर कांबळे	३११
३८.	इ.स २००० नंतरचे मराठी बालसाहित्य : स्वरूप व वैशिष्ट्ये	सविता भिवा धनवडे	३२२
३९.	वंचितांचे मराठी साहित्य: एक समीक्षा	डॉ. राजकुमार दादाराव तरडे	३३१
४०.	२००० नंतरचे ऊसतोड कामगारांच्या जीवनावरील कादंबरी लेखन	डॉ. अशोक निवृत्ती ठोसर	३३६
४१.	२००० नंतरच्या पौराणिक चरित्रात्मक कादंबरीच्या प्रभावाचे महत्त्व	प्रा. बी. ए. भंडारे	३४१
४२.	'का धरिला परदेस' कादंबरीतील धनगर समाजजीवनाचे चित्रण	केशव बाळासाहेब कुकडे	३४८

४३.	२००० नंतरच्या कादंबरी वाङमयाचे वेगळेपण : विशेष संदर्भ – हे वयच असं असतं	डॉ. ललिता सत्यनारायण आव्या	३५५
४४.	२००० नंतरच्या मराठी कादंबरीचे स्वरूप	डॉ. लिंगप्पा गुळाळे	३६३
४५.	काळोखाच्या विळख्यातून प्रकाशाचा मार्ग दाखविणारा "रंग्या"	अंगद श्रीपती भुरे	३७४
४६.	२०००नंतरच्या मराठी साहित्यातील शेतकरी	प्रा. प्रशांत कांबळे	३८३
४७.	२०००नंतरच्या आत्मकथनातील मातंगांच्या आत्मकथनांचे वेगळेपण	दीपक रायभान कारके	३९१
४८.	कृषिकेंद्रित माणसांच्या मनोवस्थेचे चित्रण करणाऱ्या कथा: 'आंतरभेगा'	डॉ. शंकर हुणमंतराव कल्याणे	४०१
४९.	२००० नंतरच्या मराठी कथनात्मक साहित्यातील श्रमसंस्कृती	डॉ. सतेज दणाणे	४०६
५०.	२००० नंतरच्या स्त्रियांच्या निवडक आत्मकथनांचा मागोवा	कल्पना सतीश पवार	४१६
५१.	२००० नंतरच्या मराठवाड्यातील ग्रामीण कादंबरीचे बदलते स्वरूप	प्रा. पांडुरंग कांबळे	४२५
५२.	कार्यकर्त्यांच्या आत्मकथनातील सामाजिक जाणिवा : एक आकलन (२००० नंतरच्या निवडक आत्मकथनांच्या संदर्भाने)	भरतकुमार शिवाजीराव गायकवाड	४३०
५३.	जयराज खुने यांच्या 'आगडोंब' या कथासंग्रहाचे भावविश्व	ललिता मालसिंग गोपाळ	४४२
५४.	'तीन दगडाची चूल' मधील लेखिकेचा संघर्ष	डॉ. कल्पना गोरले	४४६
५५.	२००० नंतरचे आदिवासी साहित्य	डॉ. शंकर शिवाजी मुंडे	४५२
५६.	बालकामगारांचे अस्वस्थ अनुभवविश्व: 'हरवलेले बालपण'	प्रा. संदीप परदेशी	४५९

५७.	वाहरू सोनवणे यांच्या 'गोधड' काव्यसंग्रहात चित्रित झालेले आदिवासींचे दुःख	डॉ. मधुरा मेवाड	४६४
५८.	'आठवणींचं गाठोडं': आत्मकथन लेखनप्रकारातील उत्कट अनुभूती	डॉ. संगीता गोविंदराव आवचार	४७०
५९.	२००० नंतर मराठी कांदबरीत आलेले सहकारी कारखानदारीचे चित्रण	डॉ. पंढरीनाथ धोंडगे प्रा. विनायक जाधव	४७७
६०.	'नाळ बंधाची कहाणी'तून व्यक्त झालेले भावानुभव	डॉ. संगीता नारायणराव मुंढे	४८२
६१.	'राजकीय तिरंदाजी' भारतीय निवडणुकीचे सूक्ष्म व मिश्किल विश्लेषण	प्रा. वसंत गिरी	४८८
६२.	विविध भावतरंगांची गुंफन "भावानुबंध"	रामदास राजेगांवकर	४९३
६३.	२००० नंतरची वेधक कादंबरी : 'काहिली'...	डॉ. माधव हैबतकर	४९६
६४.	वेदनांचा वेध घेणारी कथा : 'अस्वस्थ तांडा'	डॉ. विनायक पवार	५०२
६५.	२००० नंतरची मराठी कादंबरी : आकलन आणि विश्लेषण	प्रा. गौतम गायकवाड	५०९
६६.	ग्रामीण कादंबरी : अनुभवांच्या पातळीवरील कलात्मक रूप	डॉ. केशव पाटील	५२०
६७.	इ.स. २००० नंतरच्या विनोदी कथेतील 'प्रोटोकॉल'	डॉ. बी. आर. दहिफळे	५२६

अस्सल जीवनानुभवाचा दस्ताऐवज : 'स्मृतिसाद'

प्रा. डॉ. रामकृष्ण बदने
ग्रामीण महाविद्यालय, वसंतनगर ता. मुखेड जि. नांदेड

'स्मृतिसाद' या प्रा.डॉ.भूषण जोरगुलवार (शहापूरकर) यांच्या सन २००० नंतरच्या मराठी साहित्यात नव्याने दाखल झालेल्या आत्मकथनाबद्दल मला वाटलेली माझी मतं मी इथे नोंदवलेली आहेत. कारण हे आत्मकथन सन २००० नंतरच्या मराठी आत्मकथन या साहित्य प्रकारात महत्त्वाची भर टाकणारे आहे असे मला वाटते. या आत्मकथनाचे लेखक ज्या परिस्थितीत जन्मले, शिकले, वाढले त्या परिस्थितीचं वास्तववादी चित्रण त्यांनी या पुस्तकातून अगदी जसच्या तसं चितारलं आहे

मानवी जीवन हे सुखदुःख मिश्रित धाग्यांनी बनलेले आहे.कुणाच्या वाट्याला अधिक सुख तर कुणाच्या वाट्याला अधिक दुःख दिसते.असे असले तरी ही संत म्हणाल्याप्रमाणे

सुख पाहता जवा पाडे ।
दुःख पर्वताएवढे ॥

हेच खरे. जी माणसे सुखाने हुरळून जात नाहीत व दुःखाने खचत नाहीत. मानवी मूल्यांचा रस्ता न सोडता ती चालतच राहतात. इतिहास अशाच माणसांची नोंद घेत असतो. मग आपापल्या पातळीवर ती नोंद महत्त्वाचीच असते. माणसाच्या कार्याचे मूल्यमापन समाज नेहमीच करत असतो; परंतु त्या व्यक्तीला त्याच्याबद्दल जेवढे माहिती असते तेवढे समाजाला माहिती असेलच असे नाही. जेव्हा एखादी व्यक्ती अनेक कष्टातून अनेक प्रयत्नातून यशोशिखर गाठते, तेव्हा त्याच्या कार्यातून अनेकांना

इ. स. २००० हे विविध दृष्टिकोनातून जागतिक पातळीवर महत्त्वाचे वर्ष ठरलेले आहे. समाजवादी रशियाचा पाडाव आणि जागतिक भांडवलवादी अमेरिकेचा उदय अशी पार्श्वभूमी लाभलेले हे वर्ष अनेकार्थांनी जगाच्या इतिहासात नोंदवले गेले आहे. वास्तविक पाहता या नव्या भांडवली युगाची सुरुवात १९९० सालीच झालेली होती. मात्र त्याचे सर्वंकष, सर्वदूर परिणाम जाणवायला २००० हे वर्ष उजडावे लागले. २००० नंतरच खासगीकरण, उदारीकरण आणि जागतिकीकरणाचे परिणाम प्रत्यक्ष समाज जीवनावर दिसू लागले. या काळात विविध कारणांनी साधन विरहित आयुष्य कंठणाऱ्या सामान्य लोकांचे प्रचंड हाल सुरू झाले. भांडवली व्यवस्थेने धर्म आणि संस्कृतीच्या आडून सत्तेचे आणि संपत्तीचे एकत्रीकरण केले. मूठभरच पण ताकदीने एकवटलेले शोषक आणि प्रचंड संख्येने असलेले पण भेदभावांनी विखुरलेले शोषित असे दोन वर्ग या काळात ठळकपणे दिसू लागले.

शोषितांच्या दुःखाचे चित्रण करणाऱ्या कलाकृती, साहित्यकृती या काळात अभावानेच निर्माण झाल्या असल्या तरी त्यांची नोंद घेणे आवश्यक ठरते. हे लक्षात घेऊन अहमदपूरच्या महात्मा फुले महाविद्यालयाने '२००० नंतरच्या साहित्य प्रवाहांचे स्वरूप आणि आकलन' ही अत्यंत महत्त्वाची राष्ट्रीय कार्यशाळा ऑनलाइन पद्धतीने आयोजित केली. त्या निमित्ताने सदर संदर्भ ग्रंथ प्रकाशित केला ही गोष्ट मला फार महत्त्वाची वाटते. या संदर्भग्रंथाच्या निमित्ताने २००० नंतर मराठीत निर्माण झालेल्या साहित्य प्रवाहांचे आणि त्यातील निवडक साहित्यकृतींचे संशोधक, अभ्यासकांनी केलेले विश्लेषण हे पुढील पिढ्यांसाठी मार्गदर्शक ठरणारे आहे, याचा मला विशेष आनंद वाटतो. समकालीन साहित्य विश्वाच्या आकलनात भर टाकणारा हा ग्रंथ संदर्भग्रंथ म्हणून अभ्यासकांना उपयुक्त ठरेल यात शंकाच नाही. यानिमित्ताने महात्मा फुले महाविद्यालय अहमदपूरचे प्राचार्य आमचे मित्र डॉ. वसंत बिरादार आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांचे तसेच सर्व शोधनिबंध लेखकांचेही हार्दिक अभिनंदन..!

डॉ. भारत हंडीबाग
मराठी विभाग प्रमुख,
तेरणा महाविद्यालय, उस्मानाबाद

SIDDHI
PUBLISHING HOUSE
(National Publication)
Nanded, Maharashtra (India)
website : www.wiidrj.com

9 788195 397662